

BİR ALBÜM ÜZERİNDEN BAKIŞLAR

Nusret KOPUZLU

1. Artvin'de Dinî Yapılar

Ruslan Baramidze tarafından hazırlanan ve 2017'de Batum'da basılan İslâmî Dinî Yapılar/Artvin İli başlıklı bir eserin pdf formatlı tercümesini gördük. Maalesef Gürcüceden Türkçeye tercüme burada da kendini gösteriyor. Tercüme işinin kolay olmadığını biliriz. Ne olursa olsun bu işi yapanların hem dile ve hem de konuya hâkim olmaları gerekir.

Eserin başında yer alan başlıksız yazıdaki bazı ifadeleri hiç dokunmadan buraya alıyoruz: *"Türkiye'deki Gürcü Müslümanların Maddî ve Manevî Kültür Mirası"* başlığıyla Şota Rustaveli Ulusal Bilimsel Kurumu tarafından verilen finansal destek ile (Proje Numarası: HE/21/1-10/13) bize Türkiye'de bu çalışmalarını hazırlama imkânı sunmuştur. Belirtmemiz gerekir ki; yerli halk olan Gürcü ve Türk Müslümanların yaşamış oldukları bu bölge kültürel miras bakımından oldukça zengindir. Artvin'deki bu dini yapıların tarzı ve motiflerinde var olan geleneksel Gürcü mimarisinin etkileri yadsınamayacak ölçüdedir. Bu camilerin güney taraftaki duvarlarının hemen yanında mihrap, minber, kürsü süslemeleri ve üst kattaki mahfil, taban ve kubbe süslemelerde eski Gürcü evlerinde kullanılan motif ve dekoratif öğeleri görmek mümkündür. Bu albümda, tarihi ve kültür değeri olan 24 cami incelenmiştir. Bu camilerin yapılış tarihleri genellikle 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başlangıcını kapsamaktadır. Albümün amacı, Gürcü-Türk Müslümanlar tarafından yapılmış ve az tanınmış olan bu kültür eserlerinin daha fazla kişinin bilgisine ulaştırmaktır."

Tamamı 55 sayfadan meydana gelen söz konusu albümün takdire şayan bir çalışma olduğunu belirtmemiz lâzım. Küçük küçük köy camilerinin hem iç bölümleri ve hem de dışarıdan görünüşleri güzel tespit edilmiş. Her fotoğraf için de Gürcüce ve Türkçe birkaç cümlelik bilgi verilmiştir. Dış görünüşlerin yazısı Gürcüce, iç mekânların yazısı Türkçedir!

Gönül ister ki yürekleri yakan ve vicdanları sızlatan sürgün Ahıska Türklerinin o bölgede meydana getirmiş oldukları dinî yapılar da bu şekilde ele alınsın. Ahıska davası çözülmemişken Gürcü komşumuzun Türkiye içine el atması birtakım soru işaretlerini de beraberinde getirmektedir. Bizim

sayısız üniversitelerimizdeki sayısız âlimlerimizin de gidip Ahıska'daki Türk mimarlık eserleriyle ilgili bir albüm çalışması yapmaları beklenir.

Artvin camileri albümünün başlangıç yazısında bolca kullanılan Gürcü ismi iç sayfalarda görülmemektedir. Fakat bu camilerin bulunduğu köylerin eski isimlerinin de belirtilmesine ayrı bir özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Bu isimler Gürcü imlâsıyla yazılmıştır. Asıl maksadın camiler olmadığı şüphesini uyandırıyor! Bu durum, Gürcü dostlarımızın tarihî hastalığı olan bölge üzerindeki haksız taleplerini akla getirmesi bakımından dikkat çekicidir! Daha önceleri *Chveneburi* ve *Mamuliy* gibi yayınlarında hiç cami motifine yer verilmez, kilise resimleriyle mesaj verilmeye çalışılırdı. Bu albümü görünce aklımıza şöyle bir şey geldi: Kilise reklamı tutmadığı anlaşılmış olacak ki artık cami fotoğraflarına yönelmişler!

Bölgedeki yer adları konusundaki bilgi ve düşüncelerimizi muhtelif yazılarımızda bazı örneklerle belirtmiştik. Gürcü tarafının, bugünkü Türkiye Türkçesinde kullanılmayan bütün kelimelere sahiplenmesinin yanlış olduğuna işaret etmiştik. Tekrar belirtelim ki, bu bölgede başta Saka ve Kıpçak Türkleri olmak üzere nice Türk kavimleri yüzyıllarca yaşamışlardır. Bilhassa XI. Yüzyılda Alparslan ile başlayan Selçuklu dönemi, bölgeyi Türk atlarının nal şakırtılarıyla çınlatmıştır. Nihayet Osmanlı asırları... Bazıları müstesna olmak üzere söz konusu yer adlarının çoğu Gürcüce değildir. Binaenaleyh bu adların menşeyini sağlıklı bir şekilde tespit edilebilmesi için buralarda yaşamış kavimlerin dili ve

bilhassa eski Türk lehçelerinin de bilinmesi gerekir.

Tarihî Gürcistan diyebileceğimiz Kartli Krallığı, bugünkü Megrelya ile Kutayıs ve Tiflis şehirlerini içine alan coğrafyadan ibaretti. Artvin, Ardahan, Tortum şöyle dursun, Acara da Kartli Krallığına dâhil değildi. Kartli nüfuzunun batıya doğru yayılması VII. Yüzyılda Arap akınları döneminde başlamıştır. Buna XII. Yüzyıl sonlarındaki Kraliçe Tamar dönemini de ilâve edebiliriz. Bölgede yüzyıllarca yaşayan ve hâkimiyet kuran Kıpçakların, Kartli Kilisesine tâbi Ortodoks olması da Kartvel kültürünün nüfuz alanını genişletmiştir.

Kartli'nin bölgedeki yakın dönem hâkimiyeti (hâkimiyet sayılırsa!) 1877-1917 yılları arasındaki Çarlık Rusya'sı zamanıdır. Kartveller, bu kırk yıllık istilâ döneminde ve Rus gölgesinde yoğun bir propaganda ve asimilasyon faaliyeti yürütmüşlerdir. Bazı kısımları **Bizim Ahıska**'da çıkan Batum Mebusu Edip Dinç'in hatıralarında bu faaliyetle ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Bütün bu faktörler, bölgenin tarihî Türk yurdu olma gerçeğini değiştirebilir mi? Eğer öyle olsaydı, İslâm kültürüyle gelen Arap etkisi, Anadolu'yu da Arap yurdu saymamıza yeterli bir sebep olacaktı!

Kelimeler kanatlıdır, uçarlar, onları kimse tutamaz. Bundandır ki Gürcistan sınırındaki halkımızın arasında hâlâ yaşayan Gürcüce kelimeler olduğu gibi Gürcü edebî dilinde de sayısız Türkçe kelime bulunmaktadır. Bunu bir yakınlık vesilesi mi saymalıyız yoksa bu kelimeleri suiistimal ederek siyasî cambazlıklara mı yönelmeliyiz? Gürcü yazarları, artık bu gereksiz hülyalardan vazgeçerek yüzyıllarca aynı coğrafyada ve kültür alışverişi içinde dostça yaşamış olmamızı anlamaları gerekir. Zira en akıllı yol budur.

2. Erzurum, Kars ve Ardahan üniversitelerinin sempozyumları

Son yıllarda Kars ve Ardahan üniversitelerinin sözümlerine onları da artık dikkat çeker hâle geldi. Gönül isterdi ki bu serhat şehirlerdeki üniversiteler, bölgenin tarihî ve kültürel arka plânı hedefleri doğrultusunda bilimsel faaliyetler yapsın. Ne gezer! Bölge aydınlarının yakınmalarına bakılırsa bu üniversiteler tabeladan ileri gidememiş, üstelik tabelalarını da adeta yemeye başlamışlardır! Yukarıda Gürcü dostlarımıza söylediklerimizi burada tekrara lüzum yok. Görünen o ki bu üniversiteler, bazı Gürcü fanatiklerine hizmet etmekten zevk alan aşağılık duygusunun esiri bazı kişilere ev sahipliğinden öteye bir şey yapmamaktadırlar. Bölgenin kadim yerlisi olan insanın tarihî ve

kültürel değerlerini araştırıp incelemeyi bir kenara bırakarak 'şuradaki yapı, buradaki kapı, oranın sapı ne varsa Gürcü!' şeklinde karikatürize edilecek şeylerle uğraşıyorlar. Sormazlar mı, Gürcülerin millî tarihlerinde bahsedilen tarihî yerli Türk ahali yüzyıllardan beri iki taşı üst üste koyamamış mı? Eğer öyleyse hâkim bir güç olarak bugünlere nasıl gelmiş? *Kartlis Çxovreba*/Gürcistan Tarihi'nden Kıpçak ve Türk kelimelerini çıkarırsanız o kitap çöker! Bunu bilmiyorsanız niçin o kürsüleri işgal ediyorsunuz?

Kars'taki üniversite, 2001 yılında Tiflis Üniversitesiyle birlikte Ahıska konulu bir sempozyum düzenlemişti. Herhalde bölgeyle ilgili ilk yanlış adım bu olsa gerek. Bu sempozyum bildirileri Türkçeye de tercüme edilerek basılmıştı. Burada sunulan bildirilerin bilimsel olmaktan ziyade siyasî arzu ve hesaplara dayandığına dair görüşlerimizi bir makale çerçevesinde değerlendirmiş ve o zamanlar İstanbul'da çıkan Ahıska dergisinde neşretmiştik (Yunus Zeyrek, Ahıska Araştırmaları, Ankara, 2006, s. 303-312). Aradan bunca yıl geçti Kars Üniversitesinin akıllanması bir yana aynı vasıfta biri de Ardahan'da ortaya çıktı! Çok ayıptır...

2018'de taa Denizli üniversitesinden bile koşarak Ardahan'da böyle saçma sapan şeyleri bildiri diye sunan arkeologlar bir tarafa, bu bildirilerin bilimsel değerini inceleyen bir kurul yok mu? Yoksa var da onlar da öyle mi düşünüyor? Galiba geçen seneydi, Ardahan Üniversitesinde lisans öğrencilerinin de bildiriler(!) sunduğunu biliyoruz. Her biri ayrı bir faciaydı! Şimdilik ikaz vazifemizi yapıyoruz. Daha sonra bu üniversitenin sempozyumlarında sunulan bildirileri mercek altına alacağız.

Bu kervana en son Uzundere Belediyesi'yle 27 Ekim 2018'de düzenlediği sempozyumla Erzurum Atatürk Üniversitesi de katıldı. Adını andığımız bu üç üniversitenin sempozyumlarında nedense Çoruh Havzasıyla ilgili tarihî Gürcü emellerini besleyen tezlere yer verilmektedir. Gürcistan'ın da içinde yer aldığı Güney Kafkasya ile ilgili ciddi bir bildiri başlığı göremiyoruz! Meselâ Gürcistan'da Türk varlığı ne oldu? Yakın tarihte yaşanan facialar neydi? Ahıska'nın tarihî yerli ahali niçin sürüldü ve niçin hâlâ yurtlarına bırakılmıyorlar? Neden bu konular dile getirilmiyor? O zaman bu sempozyumları ona buna hizmet etmek için mi düzenliyorsunuz?

Erzurum, Kars ve Ardahan üniversiteleri ayaklarını yere basmalı, konumlarını dikkate alarak gerçek birer akademik kurum olduklarını unutmamalı ve ona göre faaliyet yapmalıdırlar. Kuruluş amaçlarını da unutmamalıdırlar...